

УДК 336

ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ

Мельник Тетяна Вікторівна,

аспірантка кафедри банківської справи Інституту банківських технологій та бізнесу,
ДВНЗ «Університет банківської справи»

e-mail: melnikwww@gmail.com

Анотація. У статті розглянуто основні характеристики сучасного стану банківської системи України та основні економічні передумови її подальшого розвитку.

Ключові слова: банківська система, депозитна та кредитна діяльність банків, проблеми функціонування банківської системи.

Постановка проблеми. Зміна монетарного режиму, впровадження основних вимог Базелю III та «очищення» банківської системи створили нові умови функціонування банківської системи, до яких не всі банки і суб'єкти господарювання змогли пристосуватися. Усе це породжує значну кількість питань, на яку немає однозначної відповіді, що, у свою чергу, викликає гострі дискусії в наукових колах і банківському середовищі та потребу в поглибленому аналізі стану банківської системи з метою пошуку резервів підвищення ефективності її функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями проблем функціонування банківської системи та реалізації монетарної політики займається значна кількість учених як в Україні, так і за кордоном, що підтверджує важливість та актуальність цього напрямку дослідження, особливо з огляду на постійну зміну економічної та фінансової ситуації у світовому масштабі, яка має вплив на національну економіку кожної країни, враховуючи тенденцію до поширення глобалізації.

Анотація. В статті рассмотрены основные характеристики современного состояния банковской системы Украины и основные экономические предпосылки её дальнейшего развития.

Ключевые слова: банковская система, депозитная и кредитная деятельность банков, проблемы функционирования банковской системы.

В Україні дослідженням цієї проблематики займалися О. Барановський, О. Вовчак, А. Гальчинський, О. Дзюблук, В. Міщенко, А. Мороз, С. Мочерний, С. Науменкова, М. Савлук, Т. Смовженко та інші вчені, які внесли значний вклад у вивчення теоретичних і практичних аспектів цієї проблематики.

Метою статті є дослідження змін у банківській системі з огляду на проведення реформ та зміни у монетарній політиці через необхідність забезпечення підтримки цінової стабільності в державі.

Виклад основного матеріалу. З початку проведення реформ у банківській системі інституційна структура банківського сектору зазнала значних змін.

Так, кількість діючих банків скоротилася зі 180 у 2013 р. до 90 станом на 01.07.2017, тобто на 50,0%, це, у свою чергу, призвело до скорочення кількості структурних підрозділів банків з 19,3 до 9,8 тис. од., або на 49,2%, та звільнення персоналу з 246,5 до 135,7 тис. осіб, або на 44,9% (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники зміни в інституційній структурі банківського сектору України за 2013–2017 рр.

Показники	2013	2014	2015	2016	01.07.2017	Темпи приросту, %
1	2	3	4	5	6	7=6/2 · 100% – 100%
Кількість діючих банків	180	145	117	96	90	-50,0
у т.ч. з іноземним капіталом	19	19	17	17	17	-10,5
Кількість структурних підрозділів банків, тис. од.						
загалом	19,3	15,1	11,9	10,3	9,8	-49,2
приватні	6,6	4,4	2,3	1,9	1,7	-74,2
іноземні	3,6	3	2,5	2,2	2,2	-38,9
ПриватБанк	3,2	2,9	2,6	2,2	2,2	-31,3
державні	5,9	4,8	4,4	4	3,7	-37,3

Закінчення табл. 1

Показники	2013	2014	2015	2016	01.07.2017	Темпи приросту, %
1	2	3	4	5	6	$7=6/2 \cdot 100\% - 100\%$
Облікова кількість штатних працівників, тис. осіб						
загалом	246,5	194,4	149,7	140,1	135,7	-44,9
приватні	91,5	60,3	35,1	29,7	26,6	-70,9
іноземні	74,9	61	49,9	46,6	45,2	-39,7
ПриватБанк	32,5	29,7	25,6	25,4	25,7	-20,9
державні	47,7	43,4	39,1	38,4	38,3	-19,7

Джерело: [1].

У табл. 2 наведено кількість структурних підрозділів банків за територіальним розподілом. Найбільш розгалужена мережа спостерігається у м. Києві (1 205 одиниць на 10 000 осіб

населення), а найменше – у Луганській області (137 одиниць на 10 000 осіб населення). Рівень забезпеченості банківськими послугами у регіонах України дуже нерівномірний.

Таблиця 2

Діючі структурні підрозділи банків в окремих регіонах України на 10 000 осіб населення станом на 01.07.2017

Слабка ≤ 236	Середня ≤ 279	Значна ≤ 428	Найбільша ≤ 1205
1. Луганська – 137	1. Хмельницька – 241	1. Миколаївська – 291	1. Запорізька – 483
2. Тернопільська – 174	2. Херсонська – 244	2. Черкаська – 308	2. Львівська – 655
3. Чернігівська – 193	3. Чернівецька – 248	3. Вінницька – 340	3. Одеська – 730
4. Волинська – 200	4. Сумська – 251	4. Полтавська – 409	4. Харківська – 749
5. Житомирська – 232	5. Івано-Франківська – 269	5. Київська – 413	5. Дніпропетровська – 896
6. Кіровоградська – 232	6. Закарпатська – 279	6. Донецька – 428	6. м. Київ – 1205
7. Рівненська – 236			

Джерело: [1].

Реформування банківського сектору передбачало його «очищення», яке ще й досі триває, тому й надалі може спостерігатися схожа динаміка розвитку інституційної складової банківської системи. Посилаючись на нові вимоги Базелю III щодо підвищення вимог до капіталу, було змінено вимоги до статутного капіталу банків. Відповідний графік докапіталізації банків затверджений постановою НБУ № 242 від 7 квітня 2016 року та передбачає такі строки нарощування капіталу [2]:

до 17 червня 2016 року – 120 млн грн капіталу,
до 11 липня 2017 року – 200 млн грн капіталу,
до 11 липня 2018 року – 300 млн грн капіталу,
до 11 липня 2019 року – 400 млн грн капіталу,
до 11 липня 2024 року – 500 млн грн капіталу.

Окремі вчені, зокрема В. В. Мартиненко, схиляються до думки, що беззаперечне виконання вимог щодо зростання капіталу, без урахування національних особливостей, може мати доволі негативні наслідки. Закриття значної кількості банківських установ може провокувати кризу платежів, оскільки, відповідно до чинного за-

конодавства, гарантування повернення вкладів можливе лише для депозитів фізичних осіб, а для юридичних осіб такі можливості відсутні. Окремі види депозитів не повертаються Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, а ті, що й повертаються, – зі значним часовим лагом з моменту ліквідації банку та часу отримання відшкодування. Водночас, як свідчить зарубіжний досвід, питання щодо повернення вкладів у США вирішується упродовж одного дня після закриття банку [3], у той час, коли в Україні Фонд гарантування вкладів фізичних осіб повертає вклади декілька місяців, а то й більше ніж рік.

На нашу думку, надання гарантій повернення вкладів для усіх суб'єктів господарювання сприятиме підвищенню рівня довіри до банківської системи та дій монетарної влади. Їх наявність буде головною передумовою зростання депозитної бази (як для фізичних, так і юридичних осіб), хоча існує твердження, що саме рівень процентних ставок визначає динаміку депозитів у банку, однак це вже буде другорядним під час вирішення питання щодо розміщення депозитів.

Аналізуючи діяльність Фонду гарантування вкладів за період 2014–2016 рр. (реформування банківської системи), доходимо висновку, що сума виплат відшкодування вкладникам ліквідованих банків становила 46,1 млрд грн, що у 24 рази більше, ніж за аналогічний період 2011–2013 рр. Фінансовий результат діяльності Фонду також суттєво (більше ніж у 45 разів) погіршився: за період реформування банківської системи фінансові збитки становили 82,4 млрд грн, порівняно із 1.8 млрд грн прибутку за 2011–2013 роки [4–9].

Також до негативних чинників, які стримують збільшення обсягів депозитів, можна назвати негативну схильність до заощаджень населенням, яка з початку 2015 р. коливалася від «мінус» 2,0% у 1 кварталі 2015 р. до «мінус» 15,5% у 1 кварталі 2016 р., а у 1 кварталі 2017 р. вона становила «мінус» 12,5% [10], що свідчило про

відсутність вільних коштів у населення. Тобто упродовж того періоду домогосподарства активно витрачали раніше накопичені доходи.

Згідно з даними *табл. 3*, у 2015 і 2016 роках частка населення України, яке мало середньодушовий еквівалент загальних доходів у місяць нижче від фактичного прожиткового мінімуму, становила 51,9 та 51,1% відповідно. Це свідчить про низький життєвий рівень населення та про неможливість нарощування депозитної бази банків цією верствою населення. Квінтільний коефіцієнт фондів (співвідношення сумарних доходів найбільш і найменш забезпечених 20% населення, ранжируваного за показником середньодушових еквівалентних доходів) становив 3,0. Зменшення коефіцієнта упродовж 2010–2016 рр. відбувалося не за рахунок підвищення доходів бідніших верств населення, а за рахунок зменшення статків «середнього» класу населення.

Таблиця 3

Диференціація життєвого рівня населення України за 2010–2016 рр.

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами за місяць, нижчими від законодавчо встановленого прожиткового мінімуму:							
млн осіб	3,6	3,2	3,8	3,5	3,2	2,5	1,5
у відсотках до загальної чисельності населення	8,6	7,8	9,0	8,3	8,6	6,4	3,8
Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами за місяць, нижчими від фактичного прожиткового мінімуму:							
млн осіб	...	...	...	...	6,3	20,2	19,8
у відсотках до загальної чисельності населення	...	...	...	...	16,7	51,9	51,1
<i>Довідково</i>							
Середньорічний розмір законодавчо встановленого прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу в місяць, грн)	843,2	914,1	1 042,4	1 113,7	1176	1 227,3	1 388,1
Середньорічний розмір фактичного прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу на місяць, грн)	...	...	...	...	1 357,6	2 257	2 646,4
Квінтільний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення, разів	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9
Квінтільний коефіцієнт фондів (щодо загальних доходів), разів	3,5	3,4	3,2	3,3	3,1	3,2	3,0
Депозити домашніх господарств, млн грн	275 093	310 390	369 264	441 951	418 135	410 895	444 676

Джерела: [11 та 12].

На підтвердження вищезазначеного, темпи приросту депозитів домашніх господарств у 2016 року щодо 2013-го становили лише 0,62% (див. *табл. 3*).

Вищезазначене зумовлювало зростання проблемної заборгованості перед банками, яка

на 01.07.2017 становила 57,9% від усіх кредитів, наданих домашнім господарствам, у тому числі в національній валюті – 24,3%, а в іноземній – 95,5% [12]. Такий високий відсоток заборгованості за кредитами в іноземній валюті пояснюється значною девальвацією гривні, що зробило

неможливим своєчасне обслуговування кредитного боргу та подальше зростання заборгованості.

На тлі окреслених проблем регулярно виникає питання щодо необхідності нарощування кредитного портфеля банків, зокрема шляхом зниження процентних ставок за кредитами, водночас знижуючи процентні ставки за депозитами, оскільки, за класичною теорією, саме

вартість депозитів формує ціну кредитних ресурсів. Проте ключовою особливістю вітчизняного ринку є наявність значних кредитних ризиків, що й виступає основним чинником формування рівня процентних ставок за кредитами.

Так, частка непрацюючих кредитів, наданих корпоративному сектору, станом на 01.07.2017 становила 58,5% (рис. 1).

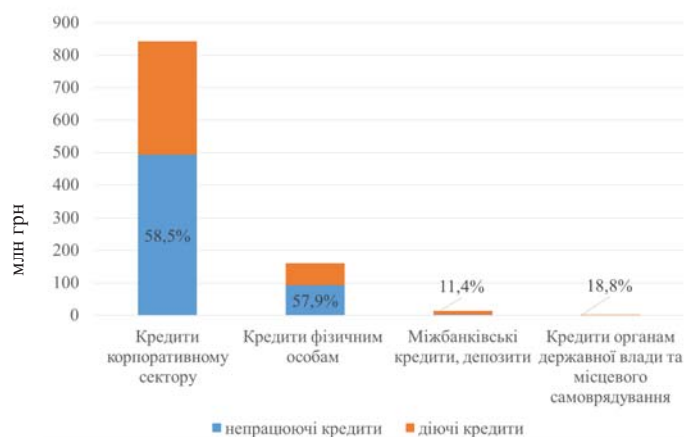

Рис. 1. Частка непрацюючих кредитів у загальному обсязі наданих банками України кредитів станом на 01.07.2017

Джерело: [12].

Водночас в умовах кризової економіки підприємства надавали перевагу самофінансуванню.

Так, за даними Державної служби статистики України, фінансування капітальних інвестицій підприємств та організацій переважно відбува-

лося за рахунок власних коштів (рис. 2) із тенденцією до зростання їхньої частки у фінансуванні із 58,6% у 2007 році до 74,3% за станом на 01.07.2017, при цьому частка банківських кредитів протягом відповідного періоду поступово знижувалася із 15,2 до 5,2%.

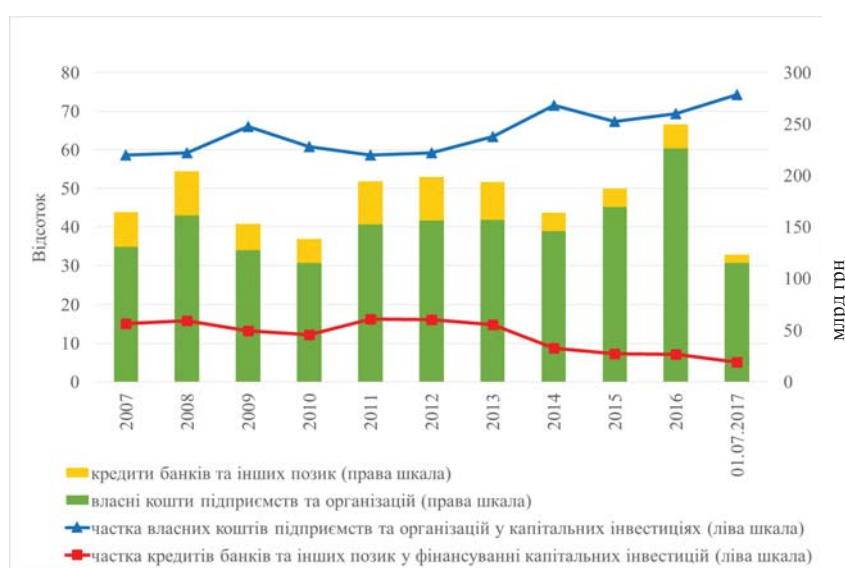

Рис. 2. Фінансування капітальних інвестицій за рахунок власних коштів і банківських кредитів в Україні з 2007 року до 01.07.2017

Джерело: [13].

Значна частка непрацюючих кредитів була зумовлена кредитною політикою банків, які під час кредитного буму надавали кредити без належної оцінки платоспроможності позичальників та без належного кредитного забезпечення. Крім того, ціни на активи, які використовувалися при іпотечному кредитуванні, були значно завищені. Під час кризи ціни на нерухомість почали стрімко знижуватися, що знецінило наявне забезпечення.

У 2013–2016 рр. обсяги кредитів, наданих домашнім господарствам, скоротилися на 15,6%, а кредити, надані нефінансовим корпораціям, зросли на 18,8%, водночас це зростання було номінальним, оскільки у національній валюті вони знизилися на 8,1%, а у доларах США та євро відповідно зросли на 76,9 та 41,1% за умови девальвації гривні до долара у 3,4 та до євро – у 2,7 раза. Ураховуючи, що облік депозитів в іноземній валюті ведеться у перерахунку в гривневому еквіваленті, то можна помітити суттєвий зв'язок між темпами зростання кредитів в іноземній валюті та девальвацією гривні.

Згідно з опитуваннями підприємств, що проводяться Національним банком України, частка респондентів, яка планує брати кредити, у III кварталі 2017 року становила 38,5% [14]. Найбільше планують брати кредити:

- за видами економічної діяльності – підприємства переробної промисловості (55,7% відповідей);
- за розміром – великі підприємства (50,0%);
- за напрямом діяльності – підприємства, що здійснюють експортні та імпорتنі операції (53,3%);
- за регіонами – підприємства Львівської області (66,7%), що обумовлено підвищеною туристичною направленістю регіону протягом останніх років.

Отже, відновлення кредитування передбачає взаємовигідність і добровільність кредитних умов, проте за їх відсутності вільні кошти банків будуть направлятися в інші ніші, зокрема

вкладатися у депозитні сертифікати Національного банку України, адже починаючи з 2013 р. ліквідність банківської системи стрімко підвищувалася і центральний банк країни проводив значні обсяги мобілізаційних операцій. Так, за 2013–2016 рр. обсяг операцій з мобілізації коштів банків перевищив обсяг операцій з підтримання ліквідності банків на 9,3 трлн грн [15].

Висновки за результатами дослідження і перспективи подальшого розвитку. Підбиваючи підсумки, слід підкреслити тісний взаємозв'язок між станом банківської системи, економічною ситуацією та рівнем економічної активності в країні. Період реформування економіки і банківської системи супроводжувався значними потрясіннями: девальвацією гривні, через упровадження гнучкого валютного курсу за нового монетарного режиму, і скороченням кількості банківських установ та їхніх структурних підрозділів через «очищення» банківської системи. Це все вплинуло на основні показники діяльності банків, зокрема, на зменшення їх депозитних ресурсів та обсягів кредитної діяльності, через низький попит на кредити з боку суб'єктів господарювання, що зумовлено низькою економічною активністю та зниженням купівельної спроможності населення. Подальший стан банківської системи може мати декілька сценаріїв розвитку. Водночас відновлення зростання депозитів у банках можливе за умов надання гарантій їх повернення усім суб'єктам господарювання, у разі ліквідації банку, і також прискорення терміну видачі гарантованих депозитів. Значний обсяг ліквідності банків мобілізується Національним банком України шляхом розміщення депозитних сертифікатів, тому з метою перенаправлення ліквідності у реальний сектор економіки слід суттєво знизити процентні ставки за мобілізаційними операціями. Також відновленню кредитування допоможе коригування економічної політики держави з метою поживлення економічної активності та купівельної спроможності населення.

Список використаних джерел

1. Огляд банківського сектору [Електронний ресурс]. – 2017. – Вип. 4 (серпень). – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=53734970>.
2. Постанова НБУ «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України» № 242 від 7 квітня 2016 року.
3. Мартыненко В. В. Кризис идеологии монетарного регулирования / В. В. Мартыненко // Вестник Российской академии наук. – 2014. – Т. 84. – № 2. – С. 159–165.
4. Річний звіт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua/about/report>.

5. Річний звіт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua/about/report>.
6. Річний звіт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua/about/report>.
7. Річний звіт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua/about/report>.
8. Річний звіт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua/about/report>.
9. Річний звіт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua/about/report>.
10. Інфляційний звіт Національного банку України за липень 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=51889286>.
11. Диференціація життєвого рівня населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Показники банківської системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593.
13. Капітальні інвестиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
14. Ділові очікування підприємств III квартал 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=56911036>.
15. Грошово-кредитна та фінансова статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#2.